

Namba Jina Dar

102/3

KISWAHILI

Karatasi ya 3

FASIHI

Juni, 2023

Muda: Saa 2 ½

MTIHANI WA PAMOJA WA KASSU - 2023

KIDATO CHA NNE

KISWAHILI

Karatasi ya 3

FASIHI

Maagizo

- (a) Jibu maswali **manne** pekee.
(b) Swali la **kwanza** ni la **lazima**.
(c) Maswali hayo mengine **matatu** yachaguliwe kutoka sehemu **nne** zilizobaki; yaani: Tamthilia, Riwaya, Ushairi na Fasihi Simulizi.
(d) Usijibu maswali **mawili** kutoka sehemu moja.
(e) Majibu yote **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.
(f) **Karatasi hii ina kurasa 7 zilizopigwa chapa.**
(g) **Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.**

Kwa matumizi ya mtahini pekee.

SWALI	UPEO	ALAMA
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
	Jumla	

SEHEMU A: HADITHI FUPI
YUSSUF SHOKA HAMAD: *Mzimu wa Kipwerere*

1. Lazima

...akikiomba radhi kile kitawi cha mti kilichonasa kwenye kazu yake ya rangi ya udongo iliyoficha kiwingu cha nongo kwa kukosa kuoshwa tangu ainunue! Nikauacha mpambano ule kati ya mzimu na mwenye dhamana ya mzimu ambao sina shaka ulidumu hadi asubuhi pale wanakijiji walipofika kushuhudia siri nzito iliyoomezwa na mzimu ule waliokuwa wakiogopa na kuamini kiasi cha kuabudu kwa unyenyekevu na uchaji uliotukuka!

- (a) Eleza muktadha wa dondoo. (alama 4)
- (b) Fafanua umuhimu wa mandhari katika dondoo hili. (alama 4)
- (c) Fafanua mbinu za kimtindo katika dondoo. (alama 4)
- (d) Onyesha jinsi itikadi ilivyomwezesha ‘mwenye dhamana ya mizimu’ na wenzake kuwafanya wanakijiji kuogopa na kuamini mzimu wa Kipwerere kiasi cha kuabudu kwa unyenyekevu na uchaji uliotukuka. (alama 8)

SEHEMU B: TAMTHILIA
T. AREGE: *Bemba ya Maisha*
Jibu swali la 2 au la 3

2. (a) ‘Hizo juu-chini chini-juu ndizo utamu wake. Ni kama maisha kwa jumla. Yana pandashuka ndiyo lakini pandashuka hizo ndizo hutupa kuridhika hatimaye tunapozishinda.’
Thibitisha kuwa maisha yamejaa pandashuka ukirejelea tamthilia: *Bemba ya Maisha* (alama 10)
- (b) ‘Umenirudisha nyuma kweli katika siku zile za ujana wangu. Asubuhi niko skuli majira ya alfajiri...’
- i. Eleza mbinu ya kimtindo inayojitokeza katika dondoo hili. (alama 2)
- ii. Fafanua mifano mingine minane (8) ya matumizi ya mbinu hii katika tamthilia (alama 8)
3. “Mwenyewe ona ulivyokonda kama ng’onda!”
- (i) Yaweke maneno haya katika muktadha wake. (alama 4)
- (ii) Tambua mbinu **mbili** za lugha katika dondoo hili. (alama 4)
- (iii) Eleza umuhimu wa msemaji wa maneno haya. (alama 6)
- (iv) Fafanua umuhimu wa mandhari ya dondoo hili. (alama 6)

SEHEMU C: RIWAYA
A. MATEI: *Chози la Heri*
Jibu swali la 4 au la 5

4 a) Hakiki mtindo wa mtunzi katika kifungu kifwatacho: (alama 8)

“Suala la polisi na wanajeshi kutatua mizozo midogo midogo kwa makeke na bunduki ni jambo ambalo limeanza kupitwa na wakati; ni sawa na kumwua chawa kwa fimbo! Raia wanahitaji zaidi ushauri badala ya vipigo. Kutatua tofauti zetu kwa vita ni kama kufukuta moto zaidi, na amani tuliyoazimia kupata haipatikani. Vilio vya raia kuhusu kile wanachokiita *extra judicial killings* vimehanikiza kote. Huenda tusiwe wahusika katika visa hivi. Hata hivyo, ni vyema kutahadhari kabla ya hatari. Wakati mwengine, ndugu zangu amani haiji kwa ncha ya upanga!”

b) “Mwandishi amewasawiri vijana kuwa na nyoyo zilizoshiha wema.” Dhihirisha ukweli wa kauli iliyosisitizwa kwa hoja 12 toshelevu. (alama 12)

5. “... jua langu li karibu kuchwa... sasa muda umefika. Hutakuwa na lawama duniani hata ahera iwapo utafunga akidi.”

“... Hata mimi nimeliwazia jambo hili kwa muda. Hata hivyo, moyo wangu umekuwa yabisi, hisia zangu zimekufa ganzi.”

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)

(b) Msemaji wa kauli ‘hutakuwa na lawama duniani hata ahera’ kando na kuwa msalihina, ana wasifu gani mwingine kwa mujibu wa dondoo hili? (alama 4)

(c) Jadili jinsi suala la uozo linavyojitokeza kwenye Jumuiya ya Chози la Heri. (alama 12)

SEHEMU D: USHAIRI

Jibu swali la 6 au la 7

6. Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali

Ndugu zangu waadhama, leo nawaulizia
Mlo Embu na Giriama, wote mpate sikia
Wazima hata vilema, rai zenu nanuia
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Miezi tisa tamima, tumbo lake nakalia
Kwa uwezo wa Karima, mama akajizalia
Ni mdogo sijasema, shida zangu ajulia
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Mate kwake nimetema, mama hakunichukia,
Tumbo langu likiuma, kinyesi namtupia
Chakula hakuninyima, na dawa ya malaria
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Ni mtu mwenye huruma, tena wa kuvumilia
Hasa uwe ni yatima, baba amejifilia
Akufanyia huruma, mradi kutimizia
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Japo nimpe heshima, sioni kama murua
Wema wake nikipima, mbali bado huzidia
Kanipa nyingi huduma, nini nitamlipia?
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Nikimpa **darahima**, naona sijatimia
Unga viazi na nyama, sioni kama fidia
Zawadi zote kipima, ya kumpa sijajua
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

Kwa heshima yake mama, kwaheri nawapungia
Naondoka himahima, swali langu nawachia
Nenda keti huko nyuma, jibu lenu nangojea
Kipi cha kumpa mama, iwe ni yake fidia?

(Wallah Bin Wallah, *Malenga wa Ziwa Kuu*)

Maswali

- a) Eleza muundo wa shairi hili (alama 4)
- b) Andika bahari zinazojitokeza katika shairi kwa kurejelea:
 - i. vina (alama 1)
 - ii. vipande (alama 1)
 - iii. mishororo (alama 1)
- c) Kwa kutolea mifano, onyesha mbinu alizotumia mshairi kuzingatia arudhi. (alama 3)
- d) Tambua nafsineni katika shairi hili. (alama 1)
- e) Bainisha mbinu zozote **mbili** za kimtindo katika shairi hili. (alama 2)
- f) Andika ubeti wa **tatu** kwa lugha nathari (alama 4)
- g) Tambua toni ya shairi hili (alama 1)
- h) Andika maana ya maneno haya kama yalivyotumika katika shairi (alama 2)
 - (i) darahima
 - (ii) fidia

7. Soma shairi lifuatalo kisha uyajibu maswali

Azali machozi yalilowesha mashavu yangu
Michirizi yakafanya na mitaro kuchimba
Chini yakadondoka na mchanga kulowesha
Utamu wake wa chumvi chumvi niliulamba
Nikapata hamaniko kuliondoa pasi kufahamu
Wakati mwingine yalichochea usingizi nikapata amani
Wakati huo yalikuwa ni maji tu
Maji, maji yaliyokolea chumvi.

Leo hii katika makako haya
Bado ninalia kama mtoto mdogo
Aliyenyimwa haki yake
Ingawa hutokea kwa tukizi
Nalia bado ndiyo ela si kwa sauti tena
Hulia kubwa ninapofika na kuliziba langu koo
Fundp hilo chungu huyafungua Masika
Ya mvua isiyofanya mawingu mazito meusi.

Hadi leo nimelia vilio vingi
Vipo niliapo nikiwa na wandani
Huku tukimenyana na vikombe viloshiba chai
Vipo niliapo nikiwa pweke
Nikizongwa na upweke wa chumba changu
Vilio vya kimnya visivyotaka kuhaniwa
Ni hivi vilio vya upweke
Ambavyo vyanituma shairi kuandika
Hivi vinavyotoka chini moyoni
Kwenye kiini cha chembe cha moyo.

Nimetambua kuwa matozi haya hatakauki
Lau yakapanguswa kwa kitambaa laini cheupe.
Michirizi yake hukauka lakini chemichemi zake hazikauki.
Chozhi hili lina nguvu zinazozidi kiangazi

Halichi umri
Halichi cheo
Halichi jinsia
Halichi dini
Halichi uwezo

Chozi hili humea katika bonde la wetu unyonge
Chozi hili huvunja kingo za heshima na staha
Chozi hili huyeyuka kutoka kitovu cha utu
Chozi hili halikauki au likiwa, lina siha bado
Chozi hili ni daraja kati ya mawili yasiyoonekana kwa macho
Chozi hili lina nguvu kuliko silaha

Chozi hili litakauka
Pale moyo utakapokauka
Na mkono kuzipa
Hadithi zisizotangazwa za hakina Phili.

Maswali

- a) Hili ni shairi la aina gani? Tetea jibu lako. (alama 3)
- b) Chozi halibagui. Kwa mujibu wa shairi hili, eleza ukweli wa kauli hii. (alama 3)
- c) Eleza aina za urudiaji katika shairi hili. (alama 3)
- d) Bainisha nafsini katika shairi hili. (alama 1)
- e) Mtunzi wa shairi hili amefaulu kutumia uhuru wake. Fafanua. (alama 2)
- f) Jadili matumizi ya aina zifuatazo za mistari katika shairi hili. (alama 2)
- i) mishata
- ii) kifu
- g) Eleza aina zozote **tatu** za taswira katika shairi hili. (alama 3)
- h) Kwa mujibu wa shairi hili, ni muhimu kulia. Tetea ukweli wa usemi huu huku ukitolea mifano maridhawa. (alama 1)
- i) Eleza matumizi ya vipengele vifuatavyo vya kimtindo katika shairi hili: (alama 2)
- i) chuku
- ii) tasfida

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

8. Mababu zetu waliturithisha heshima, utu, utamaduni wa amani, imani na upendo. Tunatambua nia yao njema ya kuona jamii ikiishi kwa utulivu, umoja, mshikamano na uelewano. Leo hii nyuso zetu zimesawijika. Nyuso zimeinama kwa matokeo mabaya ya kitendo cha ubinafsi, unyama na ukatili cha mmoja wetu. Kama jamii, kama watu wa ukoo wa Shani wa Miramba, tunajitenga na ila hii. Tunamkana Kaliko wa Ndaya. Damu yake si yetu. Tunakemea na kulaani kitendo chake cha ubakaji. Tunalaani umaluuni huu kwa kinywa kipana. Mababu zetu wamemkataa. Mungu wetu mwenye kutaka heri kwa waja wote atuepushe adhabu na ghadhabu yake. Tunaomba dua kwako Mungu wa Mlima mkuu uliovikwa kofia ya theluji na kutukuka. Yalinde mashamba yetu tupate mazao mazuri; ila iliyoingia kwetu isije na kiangazi. Mawindo ya usasi wetu yasitupotelee kutokana na kasoro hii. Tunaomba mito yetu isikauke tusikose kitoweo humo na maji kwa mifugo wetu. Bariki ukoo wetu mtukuka. Tubaki imara kama mwamba. Ukoo wetu ni nyota siku zote. Ndiyo ni nyota! Ukoo wa Shani wa Miramba udumu milele!

- a) Bainisha kipera cha utungo huu na utoe ushahidi wako. (alama 2)
- b) Taja sifa zozote tano za kipera hiki. (alama 5)
- c) Kipera hiki kina nafasi gani kwa jamii? (alama 5)
- d) Mwasilishaji wa kipera hiki anahitajika kuwa wasifu upi ili kukifanikisha? Fafanua kwa hoja tano. (alama 5)
- e) Jamii inayohusishwa kifunguni inajielezaji kiuchumi? (alama 3)